

2. Децентралізація : інформаційний портал / Міністерство розвитку громад та територій України, 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://decentralization.gov.ua/areas/0362> (перегляд 02.05.2022)
3. Соціально-економічний аналіз Володимирецької селищної територіальної громади / Володимирецька селищна рада, 2021. – 65 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://volodselrada.gov.ua/strategichnyj-plan-rozvytku-volodymyrechchny/> (перегляд 22.03.2022)
4. Стратегічний план розвитку Володимирецької селищної територіальної громади до 2027 року / Володимирецька селищна рада, 2021. – 90 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://volodselrada.gov.ua/strategichnyj-plan-rozvytku-volodymyrechchny/> (перегляд 22.03.2022)
5. Шаблій О. Суспільна географія : у двох кн. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження. Львів, 2015. 814 с.

ПРОЯВИ РИЗИКІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ПРОСТОРОВИЙ АСПЕКТ

І.В. Поплавська

inparoplavska@ukr.net

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, Україна*

В дослідження розкрито особливості ризиків, які виникають при формуванні соціальної сфери з позиції просторового аналізу. Мета суб'єктів соціальної економіки завжди має соціальний вимір. Елементи соціальної сфери відзначаються локальним впливом та обмеженими операційними можливостями. Визначено підприємницькі напрямки, властиві для соціальної сфери.

Ключові слова: соціальна сфера, ризики функціонування соціальної сфери, складові соціальної сфери.

Сучасний етап розвитку українського суспільства орієнтується на формування комфортного середовища для життя. Це в свою чергу потребує відповідного підходу щодо формування комплексу послуг соціального спрямування. В цьому сегменті господарювання спостерігаються певні ризики, що безпосередньо впливають на економіку й культуру країни. Ключові складові соціальної сфери (освіта, охорона здоров'я, культура, житлово-комунальне господарство тощо) є лакмусовим індикатором щодо рівня функціонування певної території та формування відповідного добробуту місцевого населення. За умови відповідного аналізу можна скорегувати акценти в регіональному розвитку для потреб місцевого населення. Важливо, що саме розвиток соціальної сфери визначає питання оцінки ризиків, які позначаються на більшості регіональних процесах. До ризиків ми

відносно процеси, пов'язані з зростанням навантаженості на окремі складові соціальної сфери при відсутності прогресії вартості соціальних послуг, що сприяє зростанню навантаження на працююче в цій сфері населення.

Проблема оцінки функціонування соціальної сфери є актуальною серед вітчизняних та іноземних науковців. Проблема оцінки ризиків розвитку соціальної сфери є новим напрямком розвитку та функціонування складових елементів соціальної сфери. В певній мірі цю проблему розгадали сучасні вітчизняні та зарубіжні науковців.

В дослідженнях Я. Олійника та А. Степаненка соціальна сфера оцінюється з позиції спільного локалітету територіальних спільнот [3]. Просторово-часова організації суспільства є ключовою в оцінці соціальної сфери в світлі глобалізаційних впливів на думку Л.М. Немец; Вона доводить, що інноваційно-інвестиційний імідж територій, розробки моделі і проведення соціально-географічного районування з метою оптимізації територіальної організації суспільства і забезпечення оптимальних умов життєдіяльності населення є запорукою розвитку регіонів [2].

В широкому форматі ця проблема розглядалась в дослідженнях О. Кучабського, який запропонував новий підхід до оцінки економічної ефективності національних урядів. Оцінка базується на показнику валового вільного продукту на душу населення, – одним із контекстних питань оцінки є соціальна сфера. Автор оцінює уряд як інструментом здійснення соціальної політики [6]. Регіональна оцінка компонентів соціальної сфери областей Карпатсько-Подільського регіону була здійснена А Кузишиним [1; 7], І. Поплавською, Л. Цариком [4].

Тому нам видається доречним здійснити дослідження ризиків, які можуть мати визначальну роль для функціонування соціальної сфери. Таким чином можна виявити проблемні сегменти, які потребують уваги місцевої влади. Водночас постає питання потрібності розвитку та інвестування в окремі складові соціальної сфери з метою формування якісного соціального простору. Дослідження соціальної сфери через систему відповідних показників дозволить сформувати відповідне комплексне уявлення.

Традиційно елементи соціальної сфери відзначаються локальним впливом та обмеженими операційними можливостями. Не зважаючи на різне функціональне призначення, їх загальна мета – визначити та задовольнити місцеві соціальні потреби. На жаль, трапляється так, що, незважаючи на велику мотивацію, багато потреб залишаються непоміченими або можуть бути не задоволені, оскільки суб'єкти мають обмежені ресурси або дуже спеціалізоване (або занадто розрізнене)

застосування. Основним завданням цих суб'єктів є недопущення соціального розшарування та підтримання соціальної гармонії (турбота про доступність соціально важливих товарів і послуг веде до «соціальної рівноваги»).

Ми розглядаємо об'єкти соціальної сфери як суб'єкти, які орієнтовані на вирішення соціальних проблем, задоволення соціальних потреб інноваційним способом, одночасно обслуговуючи загальні інтереси – тобто вони орієнтовані в першу чергу на соціальний вплив, а не на отримання прибутку. Загалом суб'єкти соціальної сфери діють на основі та в поєднанні з місцевими коріннями (традиціями), користуючись перевагами спільного управління. Їх функціонування відзначається прямою кореляційною залежністю – зниження інтересу до їх пропозиції через зниження доходів суспільства та менші фінансові витрати органів місцевого самоврядування на підтримку організацій соціальної сфери. При цьому відзначаємо, що соціальні суб'єкти сприймаються як надійний партнер, який тепер матиме ще більшу відповідальність у контексті задоволення соціальних потреб.

Суб'єкти соціальної сфери є особливими одиницями, визначеною відмінною рисою яких є соціально позначена мета і спосіб використання прибутку. Однак слід пам'ятати, що ці суб'єкти також підпадають під дію ринкового законодавства, стикаються з подібними бар'єрами для виходу на ринок або з перешкодами розвитку на пізніх етапах. Однак це дуже важливі інституції з точки зору виключених або під загрозою виключення, оскільки вони часто є єдиною можливістю для них знайти оплачувану роботу або мати продукт чи послугу, призначені для таких людей. Отже, слід цінувати ініціативу щодо упорядкування термінології, що, можливо, сприятиме створенню багатьох цікавих та якісних досліджень.

В цьому контексті частіше вживання термінів «соціальна економіка» та «соціальне підприємництво». Їх об'єднує розуміння працересурсного потенціалу, що забезпечує функціонування складових цього сектору як ключової складової. В більшості випадків підприємства соціальної сфери виступають неприбутковими інституціями, що потребує особливого ставлення до них. Сміт і Стівенс запропонували наступні види підприємництва у поєднанні з соціальною сферою [9]:

- *Hayekian Social Bricoleur* - цей тип підприємництва, пов'язаний з невеликим масштабом діяльності та місцевим охопленням. Його мета – виявлення та задоволення місцевих соціальних потреб. На жаль, буває так, що, незважаючи на велику мотивацію, багато потреб залишаються непоміченими або можуть бути не задоволені через обмежені ресурси

або дуже спеціалізовані (або надто розпорошені) знання. Прикладами таких соціальних організацій є місцеві освітні та навчальні суб'єкти, які своєю діяльністю підвищують потенціал реципієнтів;

- *Kirznerian Social Constructionist* - цей тип підприємництва, функціонування якого покликане знівелювати розрив у задоволенні соціальних потреб, який виникає внаслідок неефективності / неефективності інших суб'єктів (найчастіше громадських). Їх обсяг і масштаби дуже диверсифіковані, деякі суб'єкти також працюють на міжнародному ринку, а також характеризуються високим ступенем інституціоналізації. Головним завданням цих суб'єктів є запобігання соціальному розшаруванню та підтримання соціальної злагоди (турботи про доступність соціально значущих товарів і послуг до «соціальної рівноваги»). Прикладом такого роду ініціатив є надрегіональні програми, що забезпечують торгівельний сектор та супутній йому напрямок – ресторанне господарство;

- *Schumpeterian Social Engineer* - суть цього типу підприємництва полягає у створенні нових, більш ефективних соціальних систем для заміни існуючих, коли вони не відповідають значним суспільним потребам. Масштаб діяльності таких суб'єктів дуже великий, вони охоплюють внутрішній та міжнародний ринки, що також впливає на створення сильних внутрішніх структур, а також постійних зовнішніх структур, що відображається у співпраці з іншими суб'єктами. Таке формування діяльності спонукає ці суб'єкти намагатися знищити існуючі соціальні структури та замінити їх новими, тому вони є важливою рушійною силою соціальних змін. Прикладом можуть бути міжнародні (глобальні) програми, наприклад послуги фінансово-банківського сектору, спрямовані на конкретні групи.

Таким чином установи соціальної сфери слід перелаштовувати на вирішення соціальних проблем, задоволення соціальних потреб інноваційним способом, водночас служачи загальним інтересам – незалежно від того, чи зосереджені вони переважно на соціальному впливі, а не на максимізації прибутку, намагаючись охопити найбільш вразливі групи та зробити внесок у стійке зростання (сприяти створенню робочих місць, вирішувати соціальні та економічні проблеми, особливо в межах місцевих громад низового рівня). Важливо забезпечити таке функціонування об'єктів соціальної сфери, яке було б співзвучне з місцевим менталітетом та традиціями, особливостями етнічної та конфесійної структури населення та характеру домінуючих в регіоні поселень.

Висновки. Суб'єкти соціальної сфери є постійним і важливим елементом середовища життєдіяльності. Деякі з них створюють

постійні та міцні зв'язки з місцевими громадами, що є проявом їхньої соціальної функції – забезпечення розвитку території та створення умов для повноцінного життя місцевого населення. Ця функція також має особливе значення для соціально відчужених людей, які можуть знайти роботу в таких установах або одержують послуги, призначені спеціально для них. В Україні, як і в інших європейських країнах, кількість суб'єктів соціальної економіки поступово збільшується, і їх насиченість, а також цілі та мета, що переслідуються, значною мірою залежать від географічного та політичного контексту. Проте, незважаючи на це, мета суб'єктів соціальної економіки завжди має соціальний вимір; найчастіше це пов'язано з активацією виключених або виключенням тих, хто знаходиться в групі ризику; дії щодо захисту навколишнього середовища та припинення зміни клімату; поріг доступності отриманих послуг за рівнем транспортної доступності; надання широкого спектру соціальних послуг; формування ставлення до здоров'я та багатьох ознак комфортного середовища – освіти, культури, добробуту тощо. За умови пропорційного розвитку цих складових для певної території можна мінімізувати ризики, які убезпечать її від депресивного статусу.

Список використаних джерел

1. Кузишин А.В. *Геопросторова диференціація елементів соціальної сфери областей Карпатсько-Подільського регіону. Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп». 2018. № 1 (44). С. 64-71.*
2. Немець Л.М. *Стійкий розвиток: соціально-демографічні аспекти (на прикладі України): Монографія. Харків: Факт, 2002.*
3. Олійник Я.Б., Степаненко А.В. *Соціальний локалітет життя особистостей і територіальних спільностей. Економічна та соціальна географія. 2012. Вип. 2. С. 3-23.*
4. Царик Л.П., Поплавська І.В. *Організація соціальної сфери областей Подільського регіону: суспільно-географічне дослідження. Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп». 2021. № 1 (50). С. 47-57.*
5. Kaczmarek-Khubnaia J. *Wykluczenie społeczne w Gruzji oraz jego wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy kraju i jego regionów. Czasopismo Geograficzne. 2021, 92(1): 25–47.*
6. Kuczabski A. *Economic Efficiency of National Governments: Case Study of Poland and Ukraine. Journal of Geography, Politics and Society. 2021, 11(3). P.*
7. Kuzyshyn A. *Poplavska I., Analysis of Territorial Differences of the Social Sphere elements in the Areas of the Carpathian-Podillia Region. Journal of Geology, Geography and Geoecology. Dnipro, 2018. № 27(2). P. 285-293.*
8. Majzel A., Byczkowska M., Soboń J. *Wybrane problemy funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej w Polsce. Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego. 2021. Vol 35 (2). P. 134-146.*
9. Smith, B.R., Stevens, C.E. *Different Types of Social Entrepreneurship. The Role of Geography and Embeddedness on the Measurement and Scaling of Social Value. Entrepreneurship & Regional Development, 2010. 22(6).*